

Гідрометслужбі України – 95 років

Цьогоріч Гідрометеорологічна служба України відзначає 95 років від дня створення. Лише п'ять років відділяє нас від славетного столітнього ювілею. Так, вік нашої Служби поважний. І неабияке значення має те, що гідрометеорологи всіх часів вважають себе дружною сім'єю, не забувають вітати один одного із Всесвітнім метеорологічним днем, Днем працівників гідрометеорологічної служби України. Професійне свято – День працівників гідрометеорологічної служби – встановлено Указом Президента України № 208 від 11 березня 2003 року.

2016 рік для Гідрометслужби України – це також 245 років від початку проведення перших інструментальних метеорологічних спостережень і 180 років з часу утворення першої на теренах України метеорологічної обсерваторії – Луганської.

Візуальні спостереження за погодою, режимом річок на території України розпочалися ще за часів Київської Русі. Літописи X – XII століть містять відомості про екстремальні гідрологічні явища, в першу чергу, катастрофічні повені або надзвичайно низький стік річок, пов'язаний з посухами.

Систематичні водомірні спостереження на Дніпрі проводились уже у XVII столітті, що було викликано необхідністю проходження суден через дніпровські пороги.

Наприкінці XVIII ст. систематичні спостереження за погодою, режимом р. Дніпра біля м. Києва почав проводити видатний освітній діяч, вчений, відомий історик, археолог, автор першої узагальнюючої праці з історії української столиці М.Ф. Берлінський. Це йому належить відомий вислів, який надзвичайно актуальний для нас зараз: "Батьківщину люблять не за те, що вона велика і широка, а за те, що вона рідна і своя".

Мережу метеорологічних спостережень на Південному заході Російської імперії, в складі якої перебувала тоді Україна, організував О.В. Клосовський. Вона розміщувалась від Бессарабії до Криму та від Одеси до Чернігова. У 1892 році була організована Наддніпрянська метеорологічна мережа, яка вже у 1896 році нараховувала понад 700 пунктів спостережень.

Розвиток метеорологічних спостережень в Україні, як і в усьому світі, був викликаний господарською діяльністю людини. Господарювання на землі, врожай залежали від кількості атмосферних опадів, температури повітря тощо. Метеорологічна інформація використовувалась і для оптимізації часу різних етапів сільськогосподарських робіт. Врахування метеорологічних і кліматичних умов було необхідним і для інших галузей господарства, вирішення оборонних задач.

Велике значення в розвитку гідрометеорологічної науки мало відкриття в Україні університетів, завдяки яким у першій половині XIX століття значно активізувались систематичні наукові дослідження в галузі гідрометеорології, кліматології, геофізики.

У цей же період з'являються перші науково-експериментальні заклади, такі як Луганська, Київська, Харківська обсерваторії. Одним із директорів обсерваторії Київського університету був Б.І.Срезневський – перший і поки що єдиний в Україні академік у царині метеорології.

Сьогодні гідрометеорологів навчають не тільки Київський національний університет імені Тараса Шевченка, а й Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Одеський державний екологічний університет (ОДЕКУ), Харківський та Херсонський гідрометеорологічні технікуми, що входять до складу ОДЕКУ. Свою кваліфікацію на базі ОДЕКУ щороку підвищують спеціалісти гідрометеорологічних організацій.

Декретом Ради Народних Комісарів України 19 листопада 1921 року була створена єдина державна метеорологічна служба України – Укрмет. І це теж наша історія. У грудні 1929 року організовано Гідрометеорологічний комітет, до складу якого увійшли всі метеорологічні та гідрологічні служби, що існували в Україні.

Під час Другої світової війни Гідрометеорологічна служба України входила до складу Збройних Сил СРСР, і основна увага приділялась гідрометеорологічному забезпеченню діючої армії. Частина спеціалістів, переважно синоптики, були призвані до діючої армії і у важких умовах фронту, дефіциту інформації, працюючи з “обрізаними” картами, забезпечували війська прогнозами погоди та іншими гідрометеорологічними даними. За успішне виконання завдань військового командування багатьох гідрометеорологів відзначено бойовими нагородами.

У післявоєнний період мережа гідрометеорологічних станцій і постів була відбудована у найкоротший термін. За успішне виконання цього завдання Українському управлінню гідрометеорологічної служби у 1946 році була присуджена всесоюзна премія. В подальшому, після відновлення кадрового потенціалу, почався планомірний розвиток Гідрометеорологічної служби України. Вона оснащувалась новими технічними засобами спостережень, збору, передачі й обробки інформації, радіолокаційною технікою тощо. Відбувалось більш повне вивчення метеорологічних, агрометеорологічних і гідрометеорологічних умов, а також узагальнення матеріалів спостережень.

У 1953 році розпочато створення науково-дослідної гідрометеорологічної діяльності. Нині наукові дослідження в галузі гідрометеорології забезпечує Український гідрометеорологічний інститут, який є головною науковою організацією в галузі гідрометеорології та базових спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища. На нього покладено завдання розвитку гідрометеорологічної науки та науково-методичного забезпечення Гідрометеорологічної служби. До анексії Російською Федерацією Криму УкрГМІ мав морське науково-інформаційне відділення у Севастополі. На жаль, морська тематика інституту з очевидних причин поки що здійснюється не на повну потужність.

У 1965 році розпочато роботи з моніторингу забруднення природного середовища на базовій мережі. Нині за цей напрям роботи в Гідрометслужбі України відповідає Центральна геофізична обсерваторія.

З перших годин аварії на Чорнобильській атомній станції у 1986 році спеціалісти Гідрометслужби брали участь у гідрометеорологічному забезпеченні робіт з ліквідації наслідків аварії. Результати радіометричних і гідрометеорологічних спостережень поряд з іншими даними про ситуацію дозволили Уряду країни робити необхідні висновки та приймати обґрунтовані рішення щодо складних проблем з ліквідації та мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС.

Сьогодні державна система гідрометеорологічних спостережень – це комплексна багаторівнева вимірювально-інформаційна система, призначена для проведення систематичних спостережень за станом атмосфери, водних та інших об'єктів. Складається із стаціонарних і пересувних пунктів та технічних засобів спостережень, забезпечує регулярні спостереження:

- приземні метеорологічні;
- геліогеофізичні;
- аерологічні;
- метеорологічні радіолокаційні;
- метеорологічні авіаційні, супутникові;
- агрометеорологічні;
- гідрологічні (річкові, озерні, морські);
- спеціалізовані гідрометеорологічні (воднобалансові, селестокові, сніголавинні);

за хімічним і радіоактивним забрудненням навколишнього природного середовища.

У жовтні 2011 року обласні центри з гідрометеорології були передані у безпосереднє підпорядкування Українському гідрометеорологічному центру. Було визначено ряд регіональних Центрів з гідрометеорології, які мають дещо більші навантаження і які опікуються рядом інших обласних гідрометеорологічних організацій. Це Дніпропетровський, Донецький, Львівський та Харківський регіональні центри з гідрометеорології.

У березні 2014 року Російська Федерація анексувала український півострів Крим і включила його до свого Південного округу, а також розпочала військові дії на Сході нашої країни, у зв'язку з чим частина української території Донбасу наразі є підконтрольною терористичним угрупованням, так званим Донецькій і Луганській народним республікам. Через ведення воєнних дій у Донецькій та Луганській областях залишається проблема здійснення гідрометеорологічної діяльності на окупованих територіях.

У зв'язку з об'єктивними причинами кількість гідрометеорологічних організацій та об'єктів зараз менша, ніж до початку військових дій на Сході України. Основу системи спостережень складають 124 метеорологічні станції, 22 авіаметеорологічні, сім аерологічних, п'ять радіолокаційних, понад 25 гідрологічних станцій і підрозділів, 10 морських, три спеціалізовані агрометеорологічні, дві воднобалансові, дві сніголавинні, одна селестокова, озерні станції на водосховищах, 341 гідрологічний річковий, 59 озерних, 10 морських постів, значна кількість метеорологічних та агрометеорологічних постів. Базові спостереження за забрудненням

атмосферного повітря проводяться на 129 стаціонарних постах у 39 містах, поверхневих вод суші у 201 пункті, морських вод у 56 пунктах, ґрунтів у 19 адміністративних районах. В Україні функціонує розгалужена радіометрична мережа. Гідрометеорологічна служба України має експедиційні судна річкового, озernого та морського типу. Обласні та регіональні Центри здійснюють збір, узагальнення даних спостережень для випуску основного продукту гідрометеорологічної служби – прогнозів та створення відповідних баз і банків даних.

Методичними центрами системи гідрометеорологічних спостережень і прогнозування є Український гідрометеорологічний центр (директор М.І. Кульбіда), Центральна геофізична обсерваторія (директор О.О. Косовець), Гідрометцентр Чорного та Азовського морів (начальник В.М.Ситов), Державне підприємство “Український авіаметеорологічний центр” (директор Т.В. Шкуліпа), ряд гідрометеорологічних бюро та обсерваторій.

З метою сталого функціонування і подальшого розвитку національної гідрометеорологічної служби в Україні Верховною Радою 18 лютого 1999 року прийнято Закон України "Про гідрометеорологічну діяльність", який є основним документом в діяльності Гідрометслужби України. У ньому визначено загальні правові, економічні, соціальні та організаційні засади провадження гідрометеорологічної діяльності в Україні. Далеко не кожна національна гідрометеорологічна служба держав світу має профільний закон.

В наш час, коли Україна вирішила свій подальший шлях розвитку, обравши європейський вектор життя, Гідрометслужба України приступила до виконання нових проектів, розповсюджених у Європейському Союзі. Одним з таких проектів є РОДОС – комп'ютерна система підтримки прийняття рішень з реагування на радіаційні аварії. Система РОДОС впроваджена як інструмент підтримки прийняття рішень при аварійних ситуаціях, що можуть статися на АЕС (інших ядерних об'єктах), прогнозування наслідків таких аварій на основі даних оперативного моніторингу радіаційного стану довкілля, прогнозу погоди і водності річок, радіоактивного забруднення і доз для населення, а також прогнозу ефективності післяаварійних контрзаходів. В Україні широкомасштабне впровадження системи РОДОС розпочато в 2011 році в рамках проекту Європейської комісії "РОДОС – Україна". Влітку 2016 року відбулася презентація системи РОДОС. Впровадження РОДОС в Україні дозволить гармонізувати систему аварійного реагування на можливі радіаційні аварії з сусідніми європейськими країнами і підніме рівень аварійного реагування в Україні до європейських стандартів.

17 вересня 2014 року Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження № 847-р, яким фактично відкрито поле діяльності щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. На виконання цієї Угоди розроблено Плани заходів, у виконанні ряду пунктів яких задіяне Управління гідрометеорології разом з гідрометеорологічними організаціями. Наказами ДСНС України створено робочі групи щодо впровадження в Україні Директив

Європейського Союзу 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи, 2004/107/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15.12.2004 про миш'як, кадмій, ртуть, нікель та поциклічні ароматичні вуглеводні в атмосферному повітрі, 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23.10.2007 про оцінку і управління ризиками затоплення.

Законом України від 7.06.2012 № 4909-VI затверджено Загальнодержавну цільову програму захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки. Метою цієї програми є послідовне зниження ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, підвищення рівня безпеки населення і захищеності територій від наслідків таких ситуацій. Гідрометеорологічні організації також є виконавцями заходів цієї програми.

Україна є членом-засновником Всесвітньої Метеорологічної Організації з 1948 року. Інформація з 16 метеорологічних і 7 аерологічних станцій постійно надходить у Глобальну систему телезв'язку ВМО. Ряд метеорологічних станцій входить в Глобальну систему спостережень за кліматом і декілька їх нагороджено почесними грамотами ВМО за зразкову роботу. Спостереження за гідрологічними умовами та геофізичними величинами здійснюється відповідно до стандартів та рекомендацій ВМО.

Багатогранна професійна діяльність працівників гідрометеорологічної галузі відшліфувала в своїх рядах справжню коштовність – висококласних спеціалістів. Це вони займаються науковою гідрометеорологічною діяльністю, розробляють нові технології, випробовують нові прилади та автоматизовані станції, вивчають і прогнозують поведінку примхливої погоди, в несприятливих погодних умовах несуть вахту на високогірних станціях, вимірюють сніговий покрив на різних маршрутах і витрати води на річках, проводять справжні наукові агрометеорологічні дослідження для подальшого вдалого прогнозування врожайності сільськогосподарських культур, до того ж щодня знаходяться на передовій, першими зустрічають негоду та успішно співпрацюють у творчому тандемі з Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Збройними Силами України, що надзвичайно важливо саме сьогодні, коли Україні доводиться виборювати право бути незалежною та вільною державою. Чимало молодих хлопців-гідрометеорологів служать зараз у лавах Збройних Сил України, захищаючи територію країни від ворога. Це дійсно герої нашого часу та справжні патріоти своєї Батьківщини.

Начальник Управління
гідрометеорології

І. Гроховецька